

Kisvárdai a középkorban

Néző István kisvárdai könyvtáros, helytörténész 2021 tavaszán újabb – immár sokadik – helytörténeti munkával jelentkezett, mely Kisvárdai középkori történetét mutatja be 1526-ig változatos megközelítésben.

Az első fejezet Kisvárdai Árpád-kori történetét ismerteti. Ennek első részében a város nevének eredetével foglalkozik. Kitér belőle, hogy az előző Várdai Aladár – a későbbi Várdai család egyik őseinek nevében – bukkan fel 1271-ben. A települést csak Várda, gyakrabban Kisvárdai néven említik a források, az elnevezés már a középkortól fogva állandósult. Nevét feltehetőleg a beköltözők által itt talált földvárról kapta. Ez a nyelvészeti megállapítás bizonyosan helyes, ám megjegyezném, hogy a vélelmezett földvár egyértelmű régészeti bizonyítéka a mai napig hiányzik.

A második fejezetben tér ki a szerző a város honfoglalás és Árpád-kori emlékeire. Ezek közül az egyik legfontosabb az az 1852-ben napvilágot látott fokosbalta, illetve kengyel, melyek a Nemzeti Múzeumba kerültek. Az említett tárgyak honfoglalás koriak, bár lelőhelyük pontosan nem meghatározható, mégis egyértelműen tanúsítják a terület X. századi megszállását. A Gyár utcán – építkezés során – talált kard egy jó évszázaddal későbbi lehet.

Anélkül, hogy elmerülne a régészeti kérdésekben, ki kell térjek egy, a feltételezett korábbi – bronzkori – földvár X–XI. századi használatára utaló leletre. Ennek lenne a bizonyítéka egy 1972-ben, a DNy-i toronyban talált kard, mely támogatná a vár államalapítás kori használatát. A helyzet azonban az, hogy a kard ma már

nincs meg, ráadásul a törött fegyvernek a gombja is hiányzott, ami a korai kardok esetében korhatározó jelentőségű. Kardot pedig a középkorban is használtak, így egy ilyen fegyver előkerülése a vár területén nem lenne meglepő. A fentiek miatt nem tartom a tárgyat a földvár későbbi használatára bizonyítéknak. Nem támogatja ezt a felvetést egyébként sem a korábbi, sem a jelenlegi ásatások – még közöletlen – leletanyaga sem, legalábbis a mai vár területén.

A második fejezetben a Várdai család történetéről olvashatunk. A szerző részletesen tárgyalja a Gutkeled nemzetségből származó család, illetve magának a nemzetségnek is a történetét. A szerző szakirodalmi és okleveles források alapján mutatja be a különböző ágakat, családtagokat, leszármazottakat. A mai kor kutatójának sokszor nem könnyű eligazodni a különféle, olykor egymásnak ellentmondó források szövevényében, de Néző Istvánnak számos esetben sikerült rendet vágni a rengetegben. Ugyanakkor bizonyosan

lesznek olyan kérdések is, melyeket források hiányában valószínűleg soha nem sikerül megválaszolni.

Villából – oppidum, azaz Várdának faluból mezővárossá válását mutatja be a következő fejezet. Ez a középkorban nem csak egy névváltozást jelentett az oklevelekben, hanem számos előnnyel és kiváltsággal is járt a település számára. A mezővárossá váláshoz vezető út egyik állomása volt a vásártartás joga, melyet az okleveles adatok alapján Kisvárdán már 1327-ben is gyakoroltak. 1337-ben azt írják, hogy a hetivásárt „emberemlékezet óta” megtartják. I. Lajos király 1368-ban kiadott oklevelében engedélyezte a Várdaiaknak a birtokaikon való földesúri bíraskodást, mely jelentősen bővítette a család kiváltságait. Ehhez 1393-ban járult a Mária királynő által adományozott pallosjog, illetve ő erősítette meg a vásártartás jogát is. A család folyamatosan megerősödő szerepét jelzi a Zsigmond király által 1415-ben adományozott várépítési engedély. Bizonytalan a pontos dátuma, de általában 1421-re teszik a település oppidummá válását. Ennek egyik bizonyítéka lenne egy 1421-es pecsétnyomó, melyen a Kisvárdai pecsétje felirat szerepel. A magam részéről a könyvben bemutatott pecsétnyomót jellege alapján mindenképpen későbbi készítésű tárgynak gondolom, ezért a keletkezés szempontjából egy szerencsés forrás felbukkanása megnyugvást jelentene a történettudomány számára. Ezt követően még az 1453-ban V. László király által adományozott országos vásártartási jog volt az, amely mintegy betetőzte a Várdaiaknak, illetve közvetve a városnak adományozott jogok és kiváltságok sokaságát. Ezt már csak kiegészítette a

Várdai István érsek városnak adott szabadalomlevele 1468-ban.

Érdekes része a fejezetnek az, amely a népességgel foglalkozik. Bár a források szűkössége, jellege miatt csak becslésekre lehet hagyatkozni, az mindenesetre kiderül, hogy a város lakossága a középkor folyamán folyamatosan növekedett, egészen a XVI. század elejéig, amikor is – több tényező hatására – egy viszonylag jelentős csökkenés mutatható ki, ám az még így sem számított kis településnek a mezővárosok sorában.

A gazdaságot és társadalmat ismertető rész elején plasztikus leírást kapunk a maitól jelentősen eltérő középkori természeti környezetről, mely egy ma már nehezen elképzelhető tájat jelenít meg számunkra.

A gazdálkodás kereteit adó egységek (telkek, szántók, rétek stb.) bemutatását követően részletesebben megismerkedhetünk a jobbágyi és majorsági gazdálkodás jellemzőivel, illetve a jobbágyság terheivel. Rögtön hozzá kell azonban tenni, hogy a földművelés mellett az iparral is foglalkoztak a mezővárosban, noha számarányuk mindössze ötöde lehetett az adózóknak, s szakmabeli differenciálódásuk viszonylag szerény mértékű volt. A fentiek egyben utalnak arra, hogy működésük jellemzően a városra, illetve a környékére terjedhetett ki. Néhány forrás alapján az egyéb feladatokat ellátó személyekről is olvashatunk.

A kereskedelmet élénkítette, egyben helyzeti előnyt jelentett a város számára, hogy áthaladt rajta a „magna via” néven emlegetett hadi- és kereskedelmi út. A közelben lévő egyéb utak, valamint a révek, tovább erősítették a település, illetve az ezeket részben birtokló Várdai család szerepét a térségben.

Izgalmas fejezete a könyvnek a középkori egyháztörténetet bemutató rész. Kisvárdá kapcsán közismert az a hagyomány, miszerint első templomát I. László építtette 1082-ben Bököny határában tatárok felett aratott győzelem emlékére. Ez így biztosan nem igaz, ám mégis valószínűsíthető, hogy volt valamiféle alapja a hagyománynak, s valóban létezhetett egy mára már elpusztult korai templom a településen, ám erről többet régészeti kutatások nélkül nem lehet mondani. A középkori eredetű római katolikus templomon kívül megismerkedhetünk annak középkori felszerelésével, s információkat nyerhetünk a kriptára, temetőre, kápolnákra, valamint a forrásokból ismert plébánosokra vonatkozólag is.

Színes része a kötetnek a település művelődéstörténeti emlékeit bemutató egység, melyben a váron kívül, szó esik a művészettörténeti irodalomban számon tartott kőfaragványokról, a vár feltárása során előkerült kályhacsempékről, különféle mondákról, s a Várdai családhoz kapcsolódó írott anyagokról, kódexekről, versekről stb.

A kötet utolsó harmadában életrajzokat olvashatunk olyan jeles személyekről, akik Kisvárdához köthetőek. Kisvárdai Jánosnak, a sárospataki iskola rektorának portréját követően a legismertebb, s egyben legjelentősebb személynek, Várdai István bíborosnak, kancellárnak, a vár építését elkezdő főúrnak bőségesen adatolt biográfiája következik. Végül, de nem utolsósorban Várdai Ferenc életével, „egy reneszánsz püspökkel” ismerkedhetünk meg, akiről legtöbben annyit tudnak, hogy nevéhez fűződik a gyulafehérvári Várdai-kápolna építése. Néző István terjedelmes, adat-

gazdag írása több szempontból mutatja be a humanista püspök életútját, s ennek megismerése után talán a befogadó is árnyaltabban tekint működésére.

Összegezve a benyomásaimat a kötetről elmondhatom, hogy egy olyan, számos forrást felvonultató munkát vehet a kezébe a kíváncsi olvasó, mely számos nézőpontból igyekszik megvilágítani e szabolcsi oppidum középkori történetét. A sok, eddig szétszórt adat összefűzésével értékelni lehet a város és a Várdai család jelentőségét a középkori Magyarország viszonyai között. Egyben értékelhetjük Néző István munkáját is, aki több éves, olykor több évtizedes munkájának gyümölcsét osztotta meg az érdeklődőkkel.

Az ismertetés végén – reménykedve egy esetleges második kiadásban – néhány jobbító szándékú megjegyzést is fűznék a könyvhöz. Tudatában annak, hogy egy genealógiai jellegű összefoglalásban mindig maradnak megválaszolhatatlan kérdések, ennek ellenére a Várdai családot bemutató részben hiányát éreztem a család ágait, illetve annak tagjait bemutató családfának, sőt inkább családfáknak. Olvasás közben ugyanis gyakran kellett visszalapozni, újraolvasni egyes részeket az adatok tengerében. Ezen segíthetett volna néhány olyan ábra, melyek alapján az egyes személyek rokonsági fokai – adott esetben születési, halálozási dátumai – követhetőek lettek volna. Leginkább ebben a fejezetben, de a kötet más részeiben is feltűnő, hogy egyes szövegek magyarra fordítva, esetleg magyarul kivonatolva, míg mások latinul jelentek meg. Ez utóbbiak esetében hasznos lett volna ezek magyarra fordítása, esetleg lábjegyzetben közölve az eredeti szöveget.

Végül – nem akarván elvenni a dicsőséget a várostól, mégis – régészként meg kell jegyeznem, hogy a 119. oldalon kisvárdaiként feltüntetett XV. századi díszes kis edény nem Kisvárdáról, hanem a nagykállói vár területéről származik. Lásd MAGYAR KÁLMÁN: Régészeti adatok Nagykálló XV. századi történetéhez In: Csepelyi Tamás – Orosz Gézáné

– Ratkó József – Szücs Imre szerk.: A nagykállói járás múltja és jelene. Nagy-
kálló, 1970. 41–51.

NÉZŐ ISTVÁN: Kisvárda a középkorban.
[H. n.], 2021. 320 p.

JAKAB ATTILA

Szerzőink

- Bakajsa András – irodalomtörténész, Fényeslitke
Dr. Bakó Endre – irodalomtörténész, Debrecen
Bory Zsolt (1921–1984) – költő, könyvtáros
Bugya István – költő, író, Tiszadob
Dr. Cs. Varga István – irodalomtörténész, Eger
Dr. Holmár Zoltán PhD – történész, Jósza András Múzeum,
Nyíregyháza
Jakab Attila – régész, Jósza András Múzeum, Nyíregyháza
Jenei Gyula – költő, szerkesztő, Szolnok
Dr. Karádi Zsolt PhD – főiskolai tanár, Nyíregyházi Egyetem
Dr. Kulin Borbála PhD – költő, irodalomtörténész, szerkesztő,
Debrecen
Kürti László – költő, szerkesztő, Mátészalka
Prof. dr. Lóki József – geográfus, professor emeritus,
Debreceni Egyetem
Természetföldrajzi és Geoinformatikai Tanszék
Máriás József – ny. újságíró, Nyíregyháza
Marik Sándor – újságíró, Budapest
Dr. Nagy Balázs PhD – irodalomtörténész, kritikus,
Nyíregyházi Egyetem
Dr. Sipos László PhD – műemlékvédő, műemlékfotós,
az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság tagja,
Nyíregyháza
Dr. Szabó G. Ferenc PhD – nyelvész, főiskolai tanár,
Nyíregyházi Egyetem
Prof. dr. habil Szepessy Béla István – grafikusművész, intézetigazgató,
Vizuális Kultúra Intézet Nyíregyházi Egyetem
Varga Vanda – könyvtáros, Nyíregyháza

500 Ft

VAJDA KATALIN-FÁBRI PÉTER: ANCONAI SZERELMESEK (2000)

RENDEZŐ: TARSNÁDI CSABA

GOSZTOLA ADÉL, PUSKÁS TIVADAR, VÁRJÚ OLGA

FOTÓ: KARÁDI NÓRA

20212 >

9 771216 092004